

Władysław Piwowarski, Kazimierz Ryczan

Biuletyn socjologii religii

Collectanea Theologica 50/3, 139-147

1980

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

BIULETYN SOCJOLOGII RELIGII

Zawartość: I. DZIAŁ OGÓLNY. Institut für kirchliche Sozialforschung w Austrii. II. BADANIA. Etos grup zawodowych*.

I. DZIAŁ OGÓLNY

1. Institut für kirchliche Sozialforschung w Austrii

W 1946 roku z inicjatywy prof. G.H.L. Zeegersa został powołany do życia w Hadze instytut badań społeczno-kościelnych, który połączył ze sobą w jedną całość szereg powstających instytutów w różnych krajach europejskich (ICARES), obecnie związanych w federację FERES. W sześć lat później pod auspicjami arcybiskupa-koadiutora dr Franza Jachyma powstał oddział ICARES w Wiedniu (1952 r.). Pierwszym dyrektorem instytutu, noszącego nazwę Katholisches Institut für kirchliche Sozialforschung, został dr Linus Grond, franciszkanin holenderski, współpracownik prof. Zeegersa (1952—1957). W latach 1957—1960 kierował instytutem dr Erich Bodzenta, w latach 1960—1962 — Jules Morel.

Po dziesięciu latach pożytecznej dla Kościoła działalności instytut funkcjonujący na prawach stowarzyszenia otrzymał wyraźne poparcie moralne i finansowe austriackiej konferencji episkopatu, a arcybiskup Wiednia kard. dr Franz König podniósł go do rangi instytutu kościelnego w oparciu o normy prawa kanonicznego (dekret z dnia 2 I 1962 r.). Od 1962 roku dyrektorem instytutu jest Hugo Bogensberger, który kieruje nim do chwili obecnej. Pełna nazwa Instytutu brzmi: Institut für kirchliche Sozialforschung (w skrócie — IKS).¹

IKS przyczynił się do powstania i funkcjonowania kilku innych instytutów do badań społeczno-kościelnych (węgierski, japoński i zachodnioniemiecki w Essen). Skład osobowy instytutu tworzą oprócz dyrektora jego asystent i sekretarka (w 1957 r. było 12 współpracowników). Rezultaty badań są publikowane w formie większych raportów (*Forschungsberichte*) lub krótszych komunikatów (*Mitteilungen*, uprzednio — *Memorandum* oraz *Handreichungen*). Do stycznia 1979 roku wydano 129 numerów *Forschungsberichte*.

Głównym i podstawowym celem badań prowadzonych przez IKS było dostarczanie konkretnych danych empirycznych dla potrzeb pracy duszpasterskiej Kościoła i dla rozwiązywania problemów planowania kościelnego. Ukazanie społecznej rzeczywistości Kościoła i religii przez zastosowanie me-

* Biuletyn socjologii religii przygotowuje Zakład Socjologii Religii KUL pod kierunkiem ks. Władysława Piwowarskiego. Redaktorem obecnego numeru jest ks. Kazimierz Ryczan, Lublin.

¹ Podstawowe dane o IKS podaję w oparciu o źródła informacji wydawane przez ten instytut, np. *5 Jahre Internationales Katholisches Institut für kirchliche Sozialforschung (ICARES). Abteilung Österreich 1952—1957. Eine Festschrift*, Wien 1957, oraz materiały wydane z okazji 10-lecia istnienia IKS.

to i technik badań stosowanych w socjografii, socjologii, historii, psychologii, statystyce i kartografii pozwala Kościołowi lepiej poznać i zrozumieć pole jego pracy oraz rozwinąć działalność apostołską tam, gdzie jest ona szczególnie potrzebna.

Pierwsze badania podstawowe instytutu dotyczyły trzech kręgów tematycznych: a) planowania kościelnego w Wiedniu (istniejąca i planowana struktura parafialna, budowa nowych kościołów, erygowanie nowych parafii, korektura przestarzałych granic parafialnych itp.); b) przygotowania misji uniwersyteckich w Wiedniu; c) studiów nad sytuacją społeczną i religijną przybyszów z innych krajów. Od samego początku badania społeczno-kościelne pozostawały w służbie duszpasterstwa i przygotowywały materiał do konkretnych zastosowań duszpasterskich. Klasyycznym przykładem były systematycznie i planowo prowadzone prace nad dostosowaniem sieci kościołów parafialnych do potrzeb duszpasterskich.

Prace instytutu nie dotyczyły tylko diecezji wiedeńskiej, lecz wkrótce objęły swoim zasięgiem wszystkie diecezje austriackie. Sytuację duszpasterską badano w diecezji Linz, St. Pölten, Salzburg, Eisenstadt, oraz w miastach Innsbruck, Klagenfurt, Villach, Graz, Baden, Wattens i innych. Oprócz badań nad planowaniem kościelnym i praktykami religijnymi w poszczególnych diecezjach, dekanatach, parafiach, miastach, podjęto zagadnienie rozwoju powołań zakonnych żeńskich zarówno od strony historycznej, jak i w aspekcie stanu oraz tendencji współczesnych, nadto problematykę stanu duchowieństwa austriackiego, problem powołań kapłańskich, prasę i szkoły katolickie. Przegląd najważniejszych współczesnych problemów kościelno-religijnych pozwolił na opracowanie socjologicznej analizy i syntezy katolicyzmu austriackiego w kontekście uwarunkowań historycznych, społeczno-politycznych i kulturowych. Sporządzono pierwszą mapę praktyk religijnych w Austrii.²

Lata sześćdziesiąte przynoszą powolne zmiany w profilu podejmowanych inicjatyw badawczych, które nie ograniczają się do zagadnień planowania parafialno-kościelnego i dokumentacji udziału w praktykach religijnych, ale ewoluują w kierunku studiów jakościowych nad wzorami zachowań i postawami religijnymi wybranych grup i kategorii społecznych w społeczeństwie austriackim. Szczególnie miejsce w programie badawczym instytutu przypadło rodzinie. W warunkach społeczeństwa przemysłowego — jak się okazało na przykładzie badań w małych miastach Krems i Eisenstadt oraz w wielkim mieście Salzburg — rodzina jest w dalszym ciągu bardzo ważnym podmiotem socjalizacji i czynnikiem zapewniającym kontynuację zachowań religijnych (*Forschungsberichte* nr 73, 73a, 74, 75, 76, 77, 78a, 78b, 79a, 79b, 83, 84, 85). W przekazywaniu postaw religijnych i wzorów zachowań oddziaływanie rodziny jest najbardziej znaczące, zaś wpływy innych nośników socjalizacji mają charakter mało znaczących modyfikacji tych postaw i zachowań, które ukształtowały się zasadniczo w okresie dziecięcym i młodzieńczym. Pełną syntezę badań nad rodziną austriacką przedstawił w formie książkowej L. A. Vaskovics.³

Analizie więzi społecznych wynikających z sąsiedztwa, pokrewieństwa i znajomości było poświęcone studium badawcze zrealizowane w 543 rodzinach katolickich zamieszkałych w trzech miastach: Wiedeń, Graz i Linz (1966 r.). Obok zagadnień społeczno-kulturalnych uwzględniono szeroko problematykę religijną badanych rodzin (*Forschungsberichte* nr 123 i 125).

Proces odchodzenia od typu badań opierających się na zewnętrznych aspektach religijności (praktyki religijne) pogłębił się na przełomie lat sześćdziesiątych i siedemdziesiątych. Badaniom socjologicznym są poddawane war-

² E. Bodzenta, *Die Katholiken in Österreich. Ein religionssoziologischer Überblick*, Wien 1962.

³ L. A. Vaskovics, *Familie und religiöse Sozialisation*, Wien 1970.

tości, normy i wzory zachowań przekazywane w procesie socjalizacji religijnej, czyli to, co ujawnia się w społecznie uwarunkowanych i ukształtowanych postawach i sposobach zachowań w ramach instytucjonalnych odniesień do religii (Kościoł). Oznacza to w istocie przejście od jednowymiarowej do wielowymiarowej koncepcji religijności.

Zewnętrznym przejawem zainicjowania nowego typu badań były dwie wielkie ankiety przeprowadzone w latach 1970—1971. Pierwszą z nich (*Religion und Kirche in Österreich*), złożoną z 207 pytań, zrealizowano w trzech okręgach: Oberösterreich, Kärnten i Tirol (diecezje Linz, Klagenfurt, Innsbruck), wśród 2744 katolików w wieku od 19 lat wwyż. Wśród zagadnień dotyczących sytuacji religijnej katolików można przykładowo wymienić: cele i uznawane wartości życiowe, ocena religii i jej funkcji, pojęcie Boga, wiara w dogmaty katolickie, oczekiwania pod adresem Kościoła, funkcje przypisywane Kościołowi, motywy członkostwa w Kościele, przyszłość religii i Kościoła w ocenach katolików, praktyki religijne, stosunek do księży, postawy wobec etyki katolickiej itp. Wyniki tego reprezentatywnego sondażu są zamieszczone w kilku raportach i sprawozdaniach (*Forschungsberichte* nr 90, 91, 94, 95, 96, 97, 113, 114, 122).

Druga ankietą (*Priester in Österreich*), przeprowadzona w 1971 roku na zlecenie austriackiej konferencji episkopatu, objęła 4913 księży (74,2% ogółu księży austriackich). Ukazała reprezentatywny obraz postaw księży austriackich w odniesieniu do szeregu zagadnień związanych z ich pracą apostołską oraz problemami wewnętrznymi nurtującymi środowiska kapłańskie. (*Forschungsberichte* nr 100, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121).⁴

Lata siedemdziesiąte charakteryzują się narastaniem badań o charakterze sondażowym, obejmujących reprezentatywne próby ogólnokrajowe. Jednym z ważnych zagadnień badawczych jest temat *Kościół a społeczne środki przekazu*. Celem tych badań jest rozpoznanie audytorium radiowego w odniesieniu do programów religijnych, ustalenie częstotliwości i zakresu uczestnictwa, oraz zebranie ocen emitowanych programów, postulatów i życzeń w zakresie wybranych tematów. Pierwsze studium z tej serii w stosunku do programu *Wozu glauben?* przeprowadzono w 1974 roku (*Forschungsbericht* nr 101), drugie — w stosunku do programu *Einfach zum Nachdenken* — w 1976 roku (*Forschungsbericht* nr 127), trzecie — w stosunku do programu *Wem glauben?* — w 1977 roku (*Forschungsbericht* nr 128). Próby losowe obejmowały po kilka tysięcy respondentów. W przeprowadzonych sondażach postawiono badanym także pytania dotyczące ich religijności i kościelności, co pozwoliło na śledzenie określonych tendencji rozwojowych katolicyzmu austriackiego (*Mitteilungen* nr 14 i 16).

Religijności młodzieży było poświęcone studium reprezentatywne obejmujące 2000 osób w wieku 14—24 lat. Program badań został zrealizowany wspólnie z Dr Fessel-Institut pod hasłem *Jugendstudie 1976*. Problematyka podjęta przez IKS dotyczyła religijnych i kościelnych orientacji młodzieży (np. częstotliwość uczęszczania do kościoła, modlitwa, postawy wobec religijno-kościelnych norm i wartości), oraz uznawanych wartości i oczekiwań co do przyszłości (cele i plany życiowe). Pierwsze rezultaty tych badań przedstawiono w komunikacie z 1977 roku (*Mitteilungen* nr 15).

Z innych badań i opracowań IKS z ostatnich lat warto odnotować następujące: sytuacja rodziny w Austrii (*Mitteilungen* nr 21; *Handreichung* nr 14); turystyka a życie religijno-kościelne (*Mitteilungen* nr 21; *Handreichung* nr 15); budżet czasu zespołu duszpasterskiego w jednej z eksperymentalnych parafii wiedeńskich (*Forschungsbericht* nr 126); wybrane aspekty in-

⁴ Rezultaty obydwu ankiet w odniesieniu do diecezji Linz zostały przedstawione w książce: P. M. Zulehner, *Kirche und Priester zwischen dem Auftrag Jesu und den Erwartungen der Menschen*, Wien 1974.

tegracji mieszkańców wielkiego miasta z kościelną wspólnotą lokalną (*Mitteilungen* nr 13); problem teologów świeckich (*Forschungsbericht* nr 124); stan i tendencje rozwojowe rad parafialnych oraz ocena ich pracy (*Forschungsbericht* nr 129); postawy uczniów wobec nauki religii, *diakonia* w parafii i inne. Niektóre z przytoczonych tematów są aktualnie w trakcie opracowywania.

IKS publikuje wybrane rezultaty badań realizowanych przez inne instytuty katolickie, np. holenderskiego z Hagi (*Mitteilungen* nr 19 i 20), zachodnioniemieckiego z Essen (*Mitteilungen* nr 22) i szwajcarskiego z St. Gallen (*Mitteilungen* nr 17). Cenne jest obszernie streszczenie wyników badań przeprowadzonych przez E. Pin i C. Cavallin nad postawami mieszkańców Rzymu wobec religii i Kościoła (*Handreichung* nr 10).

Kierownictwo instytutu udziela wskazówek i pomocy specjalistycznej zarówno instytucjom jak i pojedynczym osobom. Warto wreszcie podkreślić szczególną życzliwość i wszechstronną pomoc ze strony dyrektora H. Bogenbergera dla Polaków interesujących się problematyką socjologiczno-pastoralną.

Ograniczone ramy noty informacyjnej nie pozwalają na bardziej wyczerpujące omówienie wszystkich inicjatyw badawczych IKS. Szereg badań jest w toku realizacji. W czasie minionego ćwierćwiecza działalność nastąpiło silne zintegrowanie się instytutu z Kościołem austriackim, z hierarchią i katolikami. Zaznaczyła się w tym czasie znamienna ewolucja profilu zainteresowań badawczych, od planowania sieci duszpasterskiej i jej reorganizacji, poprzez badania nad praktykami religijnymi, do ogólnokrajowych sondaży postaw i zachowań religijnych oraz bardzo różnorodnych tematów specjalistycznych dotyczących sytuacji i metod pracy Kościoła w dzisiejszym świecie.

Ekspertyzy i oceny wielorakich zjawisk społeczno-kościelnych, coraz to bardziej pogłębione, są pomocne dla duszpasterstwa i przyczyniają się do przemyślenia na nowo struktury i formy działania duszpasterstwa. Badania prowadzone przez instytut cieszą się zaufaniem i wielorakim poparciem (także finansowym) episkopatu austriackiego, niekiedy są podstawą do konkretnych rozwiązań problemów pastoralnych na szczeblu krajowym lub diecezjalnym, wreszcie dostarczają cennego materiału do przemyślenia podejmowanych środków i refleksji pastoralnej.

Zbliżający się jubileusz 30-lecia istnienia IKS będzie zapewne okazją do podkreślenia zasług tej placówki naukowo-badawczej w jej służbie Kościołowi i odnowie duszpasterstwa poprzez przyczynianie się do lepszej znajomości potrzeb duszpasterskich w przeobrażającym się świecie.

Wykaz głównych komunikatów z badań IKS od 1970 roku

- Nr 85: *Bevölkerungsstruktur und religiöse Praxis in Eisenstadt*, III. Teil, Februar 1970, s. 45
- Nr 86: *Pflichtschullehrernachwuchs in Niederösterreich*, I. Teil, Juni 1968, s. 140
- Nr 87: *Pflichtschullehrernachwuchs in Niederösterreich*, II. Teil, Juni 1968, s. 113
- Nr 88: *Pflichtschullehrernachwuchs in Niederösterreich*, III. Teil, Juni 1968, s. 136
- Nr 89: *Pflichtschullehrernachwuchs in Niederösterreich*, IV. Teil, Juni 1968, s. 120
- Nr 90: *Die Religion im Leben der Oberösterreicher. Ergebnisse einer religionssoziologischen Umfrage*, I. Teil, November 1970, s. 109
- Nr 91: *Die Religion im Leben der Oberösterreicher*, II. Teil, November 1970, s. 115
- Nr 92: *Familiengruppen, Soziale und religiöse Charakterisierung*, Juni 1970, s. 69

- Nr 93: *Religionssoziologische Aspekte des Tourismus in Kärnten*, Juni 1971, s. 36
- Nr 94: *Glaube und Kirche in Kärnten. Ergebnisse einer religionssoziologischen Umfrage*, I. Teil, Dezember 1970, s. 98
- Nr 95: *Glaube und Kirche in Kärnten*, II. Teil, Dezember 1970, s. 219
- Nr 96: *Zur religiösen Situation in der Diözese Innsbruck. Ergebnisse einer religionssoziologischen Umfrage*, I. Teil, Dezember 1970, s. 88
- Nr 97: *Zur religiösen Situation in der Diözese Innsbruck*, II. Teil, Dezember 1970, s. 111
- Nr 98: *Führungsstil und Führungseffizienz in katholischen Jugendgruppen*, März 1971, s. 124
- Nr 99: *Religionssoziologische Aspekte des Tourismus in Tirol*, Juni 1971, s. 65
- Nr 100: *Österreichische Priesterbefragung, Linearergebnisse*, August 1971, s. 15 + XLVI
- Nr 101: *ORF-Studienprogramm „Wozu glauben?“*. Ergebnisse einer begleitenden Hörerbefragung, Dezember 1971, s. 97
- Nr 102: *Kirchenbesuch in der Pfarre St. Klaus 1970*, Juni 1971, s. II + 24
- Nr 103: *Österreichische Priesterbefragung. Diözese Wien*, August 1971, s. 15 + XLVII
- Nr 104: *Österreichische Priesterbefragung. Diözese St. Pölten*, August 1971, s. 14 + XLVII
- Nr 105: *Österreichische Priesterbefragung, Diözese Gurk*, August 1971, s. 15 + XLVII
- Nr 106: *Österreichische Priesterbefragung. Diözese Graz-Seckau*, August 1971, s. 15 + XLVII
- Nr 107: *Österreichische Priesterbefragung. Diözese Linz*, August 1971, s. 15 + XLVII
- Nr 108: *Österreichische Priesterbefragung. Diözese Salzburg*, August 1971, s. 15 + XLVII
- Nr 109: *Österreichische Priesterbefragung. Diözese Innsbruck*, August 1971, s. 15 + XLVI
- Nr 110: *Österreichische Priesterbefragung. Diözese Feldkirch*, August 1971, s. 15 + XLVII
- Nr 111: *Österreichische Priesterbefragung. Diözese Eisenstadt*, August 1971, s. 14 + XLVII
- Nr 112: *Dominikanerinnen von Bethanien — Statistische Strukturanalyse*, März 1972, s. 110
- Nr 113: *Religion und Kirche in Österreich. I: Hauptauswertung der Synodenbefragungen in Oberösterreich, Kärnten und Tirol*, März 1973, s. 75
- Nr 114: *Religion und Kirche in Österreich. II: Hauptauswertung der Synodenbefragungen in Oberösterreich, Kärnten und Tirol*, März 1973, s. 83
- Nr 115: *Österreichische Priesterbefragung — Hauptauswertung, Zwischenbericht*, Jänner 1973, s. 44
- Nr 116: *Priester in Österreich, I: Hauptauswertung einer Untersuchung zu Amtsverständnis und Amtsvollzug von Welt- und Ordenspriestern*, Juli 1973, s. 103
- Nr 117: *Priester in Österreich, II: Hauptauswertung wie oben*, Juli 1973, s. 115.
- Nr 118: *Priester in Österreich, III: Hauptauswertung w.o.*, Juli 1973, s. 89
- Nr 119: *Priester in Österreich, IV: Hauptauswertung w.o.*, Juli 1973, s. 89
- Nr 120: *Priester in Österreich, V: Hauptauswertung w.o.*, Juli 1973, s. 61
- Nr 121: *Priester in Österreich — Hauptauswertung, Kurzfassung*, Juli 1973, s. 42
- Nr 122: *Religion und Kirche in Österreich, III: Hauptauswertung der Syno-*

- denbefragung in Oberösterreich, Kärnten und Tirol, Oktober 1973, s. 101
- Nr 123: *Soziale Verkehrskreise in der Groszstadt. Untersuchung zur Frage der Nachbarschafts-, Verwandten- und Bekanntenbeziehungen von katholischen Familien im Groszstadtmilieu*, Oktober 1974, s. 109
- Nr 124: *Laientheologen*, August 1975
- Nr 125: *Soziale Integration und Kirchengemeinde*, Jänner 1976, s. 27
- Nr 126: *Zeitbudgetanalyse pfarrlicher Führungskräfte*, Jänner 1976, s. 48
- Nr 127: *ORF-Sendereihe „Einfach zum Nachdenken“*, Dezember 1976, s. 80
- Nr 128: *ORF-Studienprogramm „Wem glauben?“*. Ergebnisse einer begleitenden Hörerbefragung, Juli 1977, s. 91
- Nr 129: *Pfarrgemeinderäte. Eine Untersuchung über Aufgabenbereiche, Arbeitsweise und Arbeitseffizienz von Pfarrgemeinderäten in Österreich*, Jänner 1979, s. 60

ks. Janusz Mariański, Płock

II. BADANIA

Etos grup zawodowych

Teresa Duszczyk, *Etos pracowników handlu. Na przykładzie wybranych placówek WSS „Społem” w Mińsku Mazowieckim*, Lublin 1979 (praca magisterska, archiwum KUL).

Autorka w oparciu o przyjętą definicję etosu jako systemu wartości, norm i wzorów zachowań uznawanych i realizowanych w toku wykonywania czynności, skonstruowała kwestionariusz wywiadu i przy jego pomocy przeprowadziła badania wśród pracownic Wojewódzkiej Spółdzielni Spożywców w Siedlcach, oddział w Mińsku Mazowieckim. Badaniami objęto dwie kategorie zawodowe: ekspedientki i kierowniczkę sklepów, po 60 osób z każdej. Założeniem pracy jest ustalenie specyfiki etosu pracowników handlu oraz odpowiedź na pytania, w jakiej mierze hierarchia stanowisk oraz staż pracy różnicuje etos tych pracowników. Pytania te zarazem stanowią hipotezy niniejszej pracy.

Postawiony problem rozwiązuje autorka w czterech częściach. Rozdział pierwszy ma charakter usługowy i przedstawia charakterystykę badanej populacji. W dalszych częściach odpowiada na pytanie, czy dla badanych praca jest wartością autoteliczną, czy normą; z kolei jaki jest stosunek ekspedientek do wykonywanej pracy oraz jaki jest ich stosunek do zakładu pracy.

Badana populacja za najwyższą wartość uznaje osiągnięcie szczęścia w małżeństwie. W hierarchii wartości praca zajmuje drugie miejsce, praca też dla tej grupy nie jest wartością autoteliczną, lecz środkiem do zabezpieczenia bytu. Wykonując swoją pracę ekspedientki zwracają uwagę głównie na obroty towarowe i na maksymalny zysk przedsiębiorstwa handlowego. Klient-nabywca stoi na dalszym planie. Bardziej poprawny i bezkonfliktowy stosunek do klienta mają pracownice z dłuższym stażem pracy. Obydwie kategorie badanych zgodnie potępiają negatywne zjawiska jak łapownictwo, sprzedawanie spod lady oraz łamanie dyscypliny pracy. Specyfiką zawodu jest troska o sprzedawany towar jako mienie społeczne, stąd zgodna opinia potępiająca kradzież tego mienia, przy czym kierowniczkę rzadziej niż ekspedientki sklepowe deklarowały surowe potępienie tego rodzaju nadużycia, częściej natomiast wyrażały gotowość doniesienia nadużyć do władz wyższych. Okazało się też, że pracownice z dłuższym stażem mają bardziej pozytywny stosunek do zakładu pracy aniżeli pracownice o stażu krótkim.

Józef Wargocki, *Etos pracowników Państwowej Komunikacji Samochodowej. Studium socjologiczne na przykładzie Puław*, Lublin 1979 (praca magisterska, archiwum KUL).

Odpowiedzi na pytanie, jaka jest specyfika etosu pracowników Państwowej Komunikacji Samochodowej udziela autor w oparciu o materiał uzyskany w wyniku wywiadu socjologicznego przeprowadzonego wśród kierowców PKS, Oddział II w Puławach. Badaniami objęto 100 osób, przy czym w doborze celowym kierowano się dwiema zmiennymi niezależnymi wyróżniającymi dwie kategorie pracowników: do 35 lat i ponad 35 lat życia oraz staż pracy nie przekraczający 10 lat i ponad 10 lat.

Etos pracowników-kierowców PKS posiada swoistą specyfikę. Badani pracownicy mają pozytywny stosunek do wykonywanego zajęcia, interesują się wykonywanym zawodem, przestrzegają zasad moralno-prawnych oraz posiadają pozytywny stosunek do pasażera. Pracę swą podjęli ze względu na chęć zarobkowania oraz na odczuwaną potrzebę usamodzielnienia się. Zdecydowana większość pracowników jest gotowa zwrócić drugiemu uwagę w przypadku dostrzeżenia łamania zasad moralności pracy np. w wypadku picia alkoholu przed podjęciem pracy, opuszczenia miejsca pracy przed przybyciem zmiany oraz przynoszenia bezpodstawnych zwolnień z pracy. Kierowcy odnoszą się przeważnie poprawnie do pasażerów, którzy często zachowują się mało kulturalnie przy wsiadaniu do autobusu. W hierarchii wartości praca zajmuje w życiu kierowców drugie miejsce tuż za wartościami życiowymi, a przed dobrami materialnymi. Obok motywu materialnego w podejmowaniu pracy („aby zarobić”) przebadani kierowcy wiążą też swą pracę z możliwościami poznania kraju i ludzi. Praca dla kierowców jest po części wartością autoteliczną.

Specyfikę etosu kierowców różnicują zmienne niezależne wieku i stażu pracy w tym zawodzie. Praca dla pracowników do 35 lat ma wybitnie wymiar materialny, gdyż naczelnym motywem podjęcia pracy jest zarobienie pieniędzy. Starsi (powyżej 35 lat) deklarowali również motyw zarobku materialnego, a nadto chęć usamodzielnienia się. Kierowcy starsi mają krytyczny i niechętny stosunek do pasażerów w stanie nietrzeźwym oraz bardziej krytyczny stosunek do bezpośredniego zwierzchnika i przełożonych zakładu aniżeli kierowcy młodszy. Są też dosyć często zadowoleni z wykonywanego zawodu. Etos kierowców PKS odznacza się wysokim poziomem koleżeństwa niezależnie od stażu pracy i wieku pracownika oraz postawami potępiania naruszenie mienia państwowego i społecznego.

Teresa Juśko, *Postawy pracowników miejscowych i dojeżdżających wobec pracy (na przykładzie ZNM w Polkowicach)*, Lublin 1979 (praca magisterska, archiwum KUL).

Analizy tej rozprawy zmierzają do weryfikacji hipotezy, że istnieją różnice w postawach wobec pracy u robotników miejscowych i dojeżdżających oraz że postawy te różnicuje także długość stażu pracy w danym zakładzie. Weryfikację powyższych hipotez przeprowadza autorka w oparciu o badania empiryczne w Zakładach Naprawczych Maszyn w Polkowicach, na populacji 120 osób, celowo dobranej według kryterium dojazdów do pracy.

Zjawiskiem godnym zauważenia jest ustalenie, że w badanej populacji pracownicy dojeżdżający w porównaniu z miejscowymi legitymują się częściej wykształceniem średnim, wyższymi zarobkami, a znaczna ich część znajduje się w wieku pełnej stabilizacji zawodowej. Autorka przeprowadza typologię postaw wobec pracy (wprawdzie na podstawie jednego pytania) i wymienia: postawę autoteliczną, do której zaliczono tych, którzy uznają, że praca powinna być zgodna z zainteresowaniami; postawę instrumentalną reprezentowaną przez osoby, które uznają, że każda praca jest

dobra, byleby przynosiła zarobek; oraz postawę nie zdecydowaną, podzielaną przez tych, którzy uznają, że dobra praca to ta, co przynosi zarobki, ale nadto jest interesująca.

Okazało się, że postawę autoteliczną wobec pracy przyjmowali częściej pracownicy dojeżdżający do pracy, a nadto pracownicy młodszy stażem. W obydwu kategoriach dominuje jednak postawa instrumentalna (miejscowi 65%, dojeżdżający 53,3%). Na kształtowanie się postaw wobec pracy poważny wpływ wywiera świadomy wybór zawodu zgodny z zainteresowaniami i zdolnościami. Pracownicy dojeżdżający i młodszy wiekiem częściej legitymują się tymi postawami. Na zadowolenie z pracy wpływ mają czynniki związane z pracą (dobra organizacja, praca wymagająca myślenia i pomysłów) oraz dobre stosunki z przełożonymi i współpracownikami. Źródłem niezadowolenia pracowników jest ich zdaniem wadliwa organizacja pracy, niskie zarobki i brak możliwości awansu. Szkoda jednak, że nie przeprowadzono korelacji tych motywów z wcześniej ustaloną typologią.

Zarówno dojeżdżający, jak i pracownicy miejscowi są zdania, że należy szanować mienie zakładu i własność wspólną, przy czym pracownicy dojeżdżający i młodszy wiekiem znacznie częściej potępiają nadużycia wobec własności. Postawy wobec pracy i zakładu pracy wydają się być zależne w poważnym stopniu od sposobu postępowania administracji zakładu oraz kierowników wszelkich szczebli. Zabrakło tu jednak bardziej szczegółowych analiz.

Jolanta Słazak, *Model „dobrego robotnika” w opinii wybranych kategorii pracowników*, Lublin 1977 (praca magisterska, archiwum KUL)

Wychodząc z założenia, że „dobry robotnik” to taki pracownik, który wyróżnia się spośród innych wiedzą ogólną i zawodową, postawą pozytywną wobec pracy i zakładu pracy, dający przykład osobisty moralnego i obywatelskiego postępowania, poddano wywiadowi socjologicznym dwie kategorie: robotników i chłopów-robotników pracujących w Spółdzielni Kółek Rolniczych w Nowym Krępcu koło Świdnika (przebadano 100 osób po 50 z każdej kategorii zawodowej). Zadaniem rozprawy jest odpowiedź na pytanie, jaki jest model rzeczywisty „dobrego robotnika”, czy model ten jest identyczny z modelem postulowanym oraz jakie elementy modelu preferują robotnicy, a jakie chłopci-robotnicy. Rozwiązując problem autorka ustala empirycznie dane dotyczące kwalifikacji „dobrego robotnika”, jego postawy wobec pracy i zakładu pracy oraz jego cechy osobowościowe. Badana populacja oczekuje od „dobrego robotnika” przede wszystkim zamilowania do wykonywanej pracy, dokładności, obowiązkowości, fachowości, uczciwości w wykonywaniu powierzonych mu zadań, jak i uczciwości wobec współpracowników pracy. Ponadto „dobry robotnik” powinien dbać o odpowiedni poziom umysłowy, podnosić swoje kwalifikacje, samodzielnie wykonywać zadania produkcyjne, uczestniczyć w ruchu racjonalizatorskim wykorzystując swoją pomysłowość, ostro reagować na zachowania szkodzące zakładowi. Kategoria robotników preferuje w omawianym modelu fachowość oraz racjonalizatorstwo, u podstaw których stoją wysokie kwalifikacje zawodowe, zaś chłopci-robotnicy w modelu „dobrego robotnika” chcą widzieć współtowarzysza pracy sumiennie wykonującego swoje obowiązki, uczciwego i pracowitego.

Mirosława Lewandowska, *Mentalność kadry inżynierskiej w świetle stanu badań socjologicznych*, Lublin 1978 (praca magisterska, archiwum KUL).

Celem rozprawy jest wykazanie, że kadra inżynierska charakteryzuje się swoistą „mentalnością techniczną”. Przez mentalność techniczną uważa się swoisty dla danej jednostki lub grupy społecznej zrutynizowany sposób my-

ślenia, ogólne nastawienie lub sposób aktywności intelektualnej, charakterystyczne dla danej zbiorowości (klasy, grupy, warstwy) społecznej elementy psychiki (postawy, nawyki, przekonania) i formy świadomości społecznej. Materiałem do analiz były badania socjologiczne dotyczące inżynierów przeprowadzone przez A. Grzelakową, K. Dioniziaka, A. Matejko, Z. Kowalskiego, A. Sarapatę, J. Koralewicz-Ząbik i E. Pierzchałę, w szczególności zaś dane dotyczące postaw i aspiracji życiowych oraz systemu wartości uznawanego przez inżynierów.

Barbara Malicka, *Uwarunkowania stosunków międzyludzkich w zakładzie pracy. Studium socjograficzne*, Lublin 1975 (praca magisterska, archiwum KUL).

Problem główny rozprawy sprowadza się do pytania, jakie czynniki warunkują kształtowanie się stosunków międzyosobowych w Fabryce Obrabiarek Specjalizowanych „Ponar-Tarnów”, gdzie przeprowadzono wywiady z 310 pracownikami zatrudnionymi bezpośrednio w produkcji. Problematyka pracy dotyczy czynników kształtujących stosunki międzyludzkie w zakładzie pracy, wpływu kierownictwa oraz organizacji społeczno-politycznych na te stosunki.

Wyniki analiz ujawniły czynniki, które wpływają na atmosferę zakładu pracy oraz są powodem dodatnich i ujemnych przejawów w stosunkach międzyludzkich. Na dobrą atmosferę ma wpływ kultura współżycia. Pracownicy są na ogół ze sobą życzliwi, charakteryzują się zdyscyplinowaniem oraz solidarnością.

Dalszymi czynnikami wyszczególnionymi przez badanych jako uwarunkowania atmosfery współżycia w zakładzie są organizacja pracy, warunki pracy, system podziału premii i nagród, świadomość współgospodarowania zakładem, relacje personalne kierownik-pracownik oraz działalność organizacji społeczno-politycznych.

ks. Kazimierz Ryczan, Lublin